

Lasse Lehtonen Mirva Lohiniva-Kerkelä Irma Pahlman

TERVEYSOIKEUS

Alma Talent
Helsinki 2024

2., uudistettu painos

Copyright © 2024 Alma Talent Oy ja tekijät
Yhteistyössä Juristiliiton Kustannus

ISBN 978-952-14-4828-7

Taitto: Aste Helsinki
Kansi: Aste Helsinki

Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2024

Anna palautetta kirjasta: kustannustoimitus@almatalent.fi

SISÄLLYS

Lyhenteet	13
Esipuhe toiseen, uudistettuun painokseen	17
Esipuhe ensimmäiseen painokseen	19
Johdanto	23
1 Mitä terveydenhuolto on?	23
2 Terveydenhuoltoa ohjaava lainsäädäntö	24
3 Sääntelyn lähtökohdat	25
4 Terveydenhuollon lainsäädännön kehitys	27
4.1 Aika ennen vuotta 1809	28
4.2 Itsehallinnon aika 1809–1917	29
4.3 Itsenäistymisen jälkeen	31
4.4 Kehitys 2000-luvulla	36
5 Terveysoikeuden alasta	37
1 Julkinen terveydenhuolto	41
1.1 Terveydenhuollon järjestämislainsäädäntö	41
1.1.1 Keisarillisesta terveydenhuoltoasetuksesta sote-uudistukseen	41
1.1.2 Sosiaali- ja terveyspalvelujen ohjaus	42
1.1.3 Terveyspalvelujen järjestäminen	44
1.1.3.1 Palvelujen järjestäminen hyvinvointialueen omana toimintana	50
1.1.3.2 Palvelujen tuottaminen hyvinvointialueiden yhteistoiminnan kautta	51
1.1.3.3 Yhteistoiminta-alueet	52
1.1.3.4 Palvelujen hankkiminen yksityisiltä palveluntuottajilta	57
1.1.4 Terveyspalvelujen rahoitus	61
1.1.5 Hyvinvointialueen investoinnit	64
1.1.6 Hyvinvointialueen arviointimenettely	66
1.2 Terveyspalvelujen sisältölainsäädäntö	68
1.2.1 Terveydenhuoltolain tavoitteet	68
1.2.2 Ensihoito	70
1.2.3 Sairaanhoido	72

1.2.4	Kotisairaanhoidon ja hoitotarvikkeet	73
1.2.5	Suun terveydenhuolto	74
1.2.6	Mielenterveytyö	74
1.2.7	Päihdehuolto	75
1.2.8	Lääkinnällinen kuntoutus ja apuvälineet	75
1.2.9	Hoitoon pääsy	76
1.2.10	Hoitopaikan valinta	79
1.2.11	Terveydenhuollon laatu ja potilasturvallisuus	81
1.3	Ulkomaalaisten potilaiden sairaanhoito	83
1.3.1	Oikeus terveydenhuoltoon ihmisoikeutena	83
1.3.2	Kahdenväliset sosiaaliturvasopimukset	85
1.3.3	Rajat ylittävä terveydenhuolto Euroopan unionissa	86
1.3.4	Potilasdirektiivin keskeinen sisältö	87
1.3.5	Laki rajat ylittävästä terveydenhuollosta	90
1.3.6	Turvapaikanhakijan terveydenhuolto	92
1.3.7	Paperittomien henkilöiden sairaanhoito	94
1.4	Mielenterveyslaki	97
1.4.1	Mielenterveytyö	97
1.4.2	Tahdonvastaiseen hoitoon ottaminen	98
1.4.3	Potilaan oikeuksien rajoittaminen tahdosta riippumattoman hoidon aikana	102
1.4.3.1	Eristäminen ja sitominen	107
1.4.3.2	Omaisuuksien haltuunotto	108
1.4.3.3	Henkilöön kohdistuvat tarkastukset	109
1.4.3.4	Yhteydenpidon rajoittaminen	110
1.4.4	Muutoksenhaku ja oikeusturva	112
1.5	Tartuntatautilaki	113
1.5.1	Tarttuvien tautien vastustamisen historiaa	113
1.5.2	Tartuntatautiin vastustamisen organisointi	114
1.5.3	Tartuntataudin määritelmä	117
1.5.4	Tartuntatautiin sairastunut	120
1.5.5	Pakkotoimet tartuntataudin leviämisen ehkäisemiseksi	120
1.5.6	Laajaan tartuntavaaraan liittyvät toimenpiteet	123
1.5.7	Karanteeni ja eristäminen	123
1.5.8	Kohdennetut terveystarkastukset	125
1.5.9	Poissaolomääräys	126
1.5.10	Pakkotoimia koskevat väliaikaiset säännökset koronapandemian aikana	126
1.5.11	Rokotukset	127
1.5.12	Terveyssevalytuksen vaatiminen	128
1.5.13	Tartuntatauti-ilmoitukset ja tartuntatautiin rekisteröinti	129

2 Yksityinen terveydenhuolto	133
2.1 Yksityisten terveyspalvelujen tuottaminen	133
2.1.1 Terveydenhuollon palvelujen tuottamisen luvanvaraisuus	133
2.1.2 Palveluntuottajien rekisteri	135
2.1.3 Rekisteröinnin hakeminen	137
2.1.3.1 Terveydenhuollon palvelujen antamiseen käytetyt tilat ja laitteet sekä henkilökunta	139
2.1.3.2 Palveluyksikön vastuuhenkilö	140
2.1.4 Omavalvontasuunnitelma	141
2.2 Työterveyshuoltolaki	143
2.2.1 Työterveyshuoltolain soveltamisala	144
2.2.2 Työterveyshuollon palvelujen järjestäminen	145
2.2.3 Työterveyshuollon ammattihenkilö	147
2.2.4 Työterveyshuollon sisältö	148
2.2.4.1 Työntekijälle tehtävät terveystarkastukset	150
2.2.4.2 Huumausainetestit	153
2.2.5 Tietojen käsittely työterveyshuollossa	154
3 Terveydenhuollon ammattihenkilöt	159
3.1 Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä	159
3.1.1 Ammattihenkilölain soveltamisala	160
3.1.2 Ammattihenkilöiden jaottelu	161
3.2 Ulkomailta suoritettu tutkinto	162
3.3 Terveydenhuollon ammattihenkilöiden keskusrekisteri	165
3.4 Ammattihenkilön velvollisuudet	166
3.5 Ammattihenkilön oikeudet	169
3.6 Terveydenhuollon ammattihenkilön harjoittama muu toiminta ...	170
3.7 Ammattihenkilöiden valvonta	171
3.8 Erikoislääkäri- ja erikoishammaslääkärikoulutus	175
4 Potilaan oikeudet	179
4.1 Laki potilaan asemasta ja oikeuksista	179
4.1.1 Potilaslain soveltamisala	179
4.1.2 Potilaan oikeus hoitoon	184
4.1.2.1 Terveystilan edellyttämä hoito	185
4.1.2.2 Syrjintäkielto	188
4.1.2.3 Hoitoon pääsy ja hoidon suunnitelmallisuus	190
4.1.3 Laadultaan hyvä hoito	194
4.1.4 Potilaan hoitoon ja kohteluun liittyvät yleiset periaatteet	197
4.1.4.1 Ihmisarvon loukkaamattomuus	199

4.1.4.2	Vakaumuksen ja yksityisyyden kunnioitus	201
4.1.4.3	Äidinkielen, kulttuurin ja yksilöllisten tarpeiden huomioon ottaminen	203
4.2	Potilaan tiedonsaanti- ja itsemääräämisoikeus	207
4.2.1	Tiedonsaantioikeus	207
4.2.1.1	Selvitys terveydentilasta ja hoitovaihtoehdoista	207
4.2.1.2	Tietojen saaja	210
4.2.1.3	Oikeus potilasrekisteritietoon	211
4.2.2	Itsemääräämisoikeus	211
4.2.2.1	Suostumus	212
4.2.2.2	Suostumuksen muoto ja hoitotoimenpiteen luonne	213
4.2.2.3	Itsemääräämisoikeus eri tilanteissa	216
4.2.2.4	Hoitotahto	220
4.2.2.5	Kuoleva potilas ja tämän loppuvaiheen hoito	222
4.2.2.6	DNR-päätös	224
5	 Potilasasiakirjat	227
5.1	Potilasasiakirjatiedon käsittely	227
5.1.1	Keskeiset käsitteet	229
5.1.2	Asiakastietojen käsittelyä koskevat yleiset periaatteet	233
5.1.3	Tiedonsaantioikeus tietojen käsittelystä	238
5.1.4	Asiakasasiakirjojen käsittelyä koskevat periaatteet	241
5.1.5	Potilasasiakirjoja koskevat periaatteet	246
5.1.6	Alaikäisen potilaan kyky päättää ja itsemääräämisoikeus	254
5.1.7	Toisen puolesta asiointi ja asiakastietojen luovuttaminen asiakkaan lailliselle edustajalle, lähiomaiselle tai muulle läheiselle	257
5.1.8	Alaikäinen potilas	258
5.1.9	Asiakastietojen luovuttaminen kuoleman jälkeen	260
5.1.10	Tiedonsaantioikeus ja asiakastietojen luovuttaminen muille sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä muille viranomaisille	261
5.1.11	Terveydenhuollon palveluntajan oikeus saada potilastietoja ja potilastietojen luovuttaminen hoidon turvaamiseksi	263
5.1.12	Luovutusluvan tai -kiellon antaminen ja peruuttaminen	265
5.1.13	Palveluntajan oikeus salassa pidettäviin tietoihin	267
5.2	Sähköinen lääkemääräys	269
6	 Salassapito- ja vaitiolovelvollisuus	277
6.1	Salassapitovelvollisuus	277
6.2	Vaitiolovelvollisuus	281

7 Lääketieteelliset erityiskysymykset	283
7.1 Lääkelaki	283
7.1.1 Lääkkeitä koskeva sääntely	283
7.1.2 Lääkkeen myyntilupamenettely ja rohdosvalmisteen rekisteröinti .	287
7.1.3 Lääkkeiden valmistuksen ja jakelun luvat	290
7.1.4 Apteekkilupa	291
7.1.4.1 Lääkkeiden toimittaminen apteekista	293
7.1.4.2 Lääkevaihto	295
7.1.5 Lääkkeiden tuonti ulkomailta ja lääkkeiden nettikauppa	295
7.1.6 Lääketurvatoiminta	296
7.2 Laki lääketieteellisestä tutkimuksesta	298
7.2.1 Kansainväliset suositukset ja sopimukset tutkimuslain taustalla ..	298
7.2.2 Lääketieteellisen tutkimuksen määritelmä	300
7.2.3 Lääketieteellisen tutkimuksen suorittamisen edellytykset	301
7.2.4 Suostumusasiakirja	302
7.2.5 Tutkimus ihmisen alkiolla ja sikiöillä	306
7.3 Kliiniset lääketutkimukset	308
7.3.1 Eettinen toimikunta	312
7.3.2 Korvaus tutkittavalle tutkimukseen osallistumisesta	314
7.3.3 Henkilötietojen käsittely lääketieteellisessä tutkimuksessa	314
7.4 Kudoslaki	316
7.4.1 Yleistä	316
7.4.2 Biolääketiedesopimus ja kudosten irrottaminen	317
7.4.3 Kudosturvallisuusdirektiivin vaatimukset	318
7.4.4 Kudoslain määritelmät	320
7.4.5 Elinsiirtokeskukselle ja luovutussairaalle asetettavat vaatimukset.	323
7.4.6 Kudoksen tai elimen irrottaminen elävältä luovuttajalta	323
7.4.7 Kudoksen tai elimen irrottaminen vainajalta	325
7.4.8 Kudoksien ja elimien irrotus lääketieteellistä opetusta tai tutkimustoimintaa varten	326
7.4.9 Kudosten ja solujen alkuperä ja turvallisuus	326
7.4.10 Kudos- ja elinsiirtorekisterit	327
7.4.11 Kudoslaitoksen ylläpitämä rekisteri	328
7.4.12 Kudosnäytteiden muuttunut käyttötarkoitus	329
7.4.13 Taloudellisen hyödyn tavoittelun kielto	331
7.5 Biopankkilaki	331
7.5.1 Yleistä	331
7.5.2 Kansainvälinen sääntely	332
7.5.3 Biopankkilain soveltamisala	335
7.5.4 Biopankkilain keskeiset käsitteet	336

7.5.5	Hoidon yhteydessä kerätty biologinen materiaali	337
7.5.6	Biopankin perustaminen	338
7.5.7	Näytteen antajan asema	338
7.5.8	Biopankin rekisterit	340
7.5.9	Biopankkien valvonta	341
7.6	Hedelmöityshoitolaki	342
7.6.1	Hedelmöityshoitopalvelujen antaja	343
7.6.2	Sukusolujen ja alkioiden varastointi	344
7.6.3	Hedelmöityshoitopalvelun antajan luvat	345
7.6.4	Hedelmöityshoitojen antamisedellytykset	346
7.6.5	Hedelmöityshoitoa saavan oikeusturva	347
7.6.6	Sukusolujen luovuttajaa koskevat vaatimukset	348
7.6.7	Hedelmöityshoitopalvelujen antajan tiedonantovelvollisuus	349
7.6.8	Keinoalkuisen lapsen tiedonsaantioikeus	350
7.6.9	Tieto sukusolun luovuttajasta	351
7.6.10	Vanhemmuuden määräytyminen keinoalkuiseen lapseen nähden	352
7.7	Aborttilaki	355
7.8	Sterilisaatio	363
7.9	Sukupuolen vahvistaminen	364
8	 Potilaan oikeusturva	367
8.1	Potilasasiavastaava	367
8.1.1	Potilasasiavastaavan kelpoisuus	369
8.1.2	Potilasasiavastaavan tehtävät	370
8.2	Oikeusturvajärjestelmät	371
8.3	Muistutus	373
8.3.1	Muistutuksen tekeminen	373
8.3.2	Muistutuksen käsittely	375
8.3.3	Muistutukseen annettava ratkaisu	377
8.3.4	Seuraamukset muistutuksesta ja muutoksenhakukielto	378
8.4	Kantelu	379
8.4.1	Kantelun vastaanottaja	379
8.4.2	Kantelun tekeminen	382
8.4.3	Kantelun käsittely	383
8.4.4	Seuraamukset kanteluista	385
8.5	Hallintoriita	387
8.6	Muutoksenhaku	388
8.6.1	Tartuntatautilaki	388
8.6.2	Mielenterveyslaki	389

8.7	Potilasvakuutuslaki	390
8.7.1	Potilasvakuutuslain soveltamisala	390
8.7.2	Edellytykset saada korvaus	392
8.7.3	Korvattavat vahingot	393
8.7.4	Suoritettava korvaus	399
8.7.5	Korvauksen hakeminen	403
8.7.6	Vakuuttamisvelvollisuus	405
8.8	Vahingonkorvausvastuu	405
8.9	Rikosoikeudelliset seuraamukset terveydenhuollon ammattihenkilöille	408
8.9.1	Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset	409
8.9.2	Virkarikokset	410
8.9.3	Huumausaine- ja alkoholirikokset	411
9	 Tulevaisuuden näkymiä	413
9.1	Säätelyn määrän kasvu	413
9.2	Potilaan aseman muuttuminen	415
9.3	Digitalisaatio	415
9.4	Monikulttuurisuus	417
9.5	Uudet teknologiat	418
9.6	Priorisointi	419
	Lähdeluettelo	421
	Oikeustapaushakemisto	429
	Asiahakemisto	431

LYHENTEET

ABST-lomakkeet	raskauden keskeyttämistä ja sterilioimista koskevat lomakkeet
Ammattihenkilölaki	laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä (559/1994)
Ammattipätevyysdirektiivi	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2005/36/EY ammattipätevyyden tunnustamisesta
Asiakastietolaki	laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä (703/2023)
AVI	aluehallintovirasto
CRO	tutkimuspalveluja myyvä yritys (contract research organization)
CTIS-järjestelmä	Euroopan lääkeviraston kliinisiä lääketutkimuksia koskevien lupahakemusten tietojärjestelmä (clinical trials information system)
DNR-päätös	älkää elvyttäkö -päätös (do not resuscitate)
EBM	näyttöön perustuva lääketiede (evidence based medicine)
ECDC	Euroopan tautien ehkäisy- ja torjuntakeskus (European Centre for Disease Prevention and Control)
EEG	elektroenkefalografia, aivosähkökäyrätutkimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuim

EKG	elektrokardiogrammi, sydänsähkökäyrätutkimus, sydänfilmi
EMA	Euroopan lääkevirasto (European Medicines Agency)
EOA	eduskunnan oikeusasiamies
ETA	Euroopan talousalue
ETS	Euroopan unionin sopimussarja (European Treaty Series)
EU	Euroopan unioni
EUT	Euroopan unionin tuomioistuin
Fimea	Lääkealan turvallisuus- ja kehittämiskeskus
Hallintoprosessilaki	laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa (808/2019)
Hankintalaki	laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista (1397/2016)
HE	hallituksen esitys
Hedelmöityshoitolaki	laki hedelmöityshoidoista (1237/2006)
HTA	terveysteknologian arviointimenetelmä (health technology assessment)
HUS	Helsingin yliopistollinen keskussairaala
Hyvinvointialuelaki	laki hyvinvointialueesta (611/2021)
ICH	WHO:n organisoima kansainvälinen yhdenmukaistamiskonferenssi (The International Conference on Harmonisation of Technical Requirements for Registration of Pharmaceuticals for Human Use)
Julkisuuslaki	laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999)
Julki-Terhikki	Terhikki-rekisterin julkinen tietopalvelu
Järjestämislaki	laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021)
KanTa	kansallinen potilastiedon arkisto
Kela	Kansaneläkelaitos
KHO	korkein hallinto-oikeus, korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu
KKO	korkein oikeus, korkeimman oikeuden ratkaisu

KP-sopimus	kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus
KTG	kardiotokografia, sikiön sykekäyrä
Kudoslaki	laki ihmisen elimien, kudoksien ja solujen lääketieteellisestä käytöstä (101/2001)
L	laki
Luoteri	hedelmöityshoitoa varten tehdyistä sukusolujen ja alkioiden luovutuksista pidettävä luovutusrekisteri
Lääkemääräyslaki	laki sähköisestä lääkemääräyksestä (61/2007)
Lääkätutkimuslaki	laki kliinisistä lääketutkimuksista (983/2021)
mom.	momentti
Perustuslaki	Suomen perustuslaki (731/1999)
PeVL	eduskunnan perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	eduskunnan perustuslakivaliokunnan mietintö
PKV-lääke	pääasiassa keskushermostoon vaikuttava lääke (”kolmiolääke”)
Potilasasiakirja-asetus	sosiaali- ja terveysministeriön asetus potilasasiakirjoista (94/2022)
Potilasdirektiivi	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/24/EU potilaiden oikeuksien soveltamisesta rajat ylittävissä terveydenhuollossa
Potilaslaki	laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992)
PVK	Potilasvakuutuskeskus
Rahoituslaki	laki hyvinvointialueiden rahoituksesta (617/2021)
SEUT	Sopimus Euroopan unionin toiminnasta
Sote-uudistus	sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisäädännön uudistaminen
Soteri	Valviran ylläpitämä valtakunnallinen palveluntuottajien rekisteri
STM	sosiaali- ja terveysministeriö
STMA	sosiaali- ja terveysministeriön asetus
StVM	eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö

SUSAR	vakavat yllättävät haittavaikutukset (suspected unexpected serious adverse reaction)
TaVL	eduskunnan talousvaliokunnan lausunto
TEO	Terveydenhuollon oikeusturvakeskus, nyk. Valvira
Terhikki	terveydenhuollon ammattihenkilöiden keskusrekisteri
THL	Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
TSS-komitea	YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia käsittelevä komitea
TSS-sopimus	taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva YK:n yleissopimus (SopS 6/1976)
TUKIJA	Valtakunnallinen lääketieteellinen tutkimuseettinen toimikunta
Tutkimuslaki	laki lääketieteellisestä tutkimuksesta (488/1999)
UESP	uudistettu Euroopan neuvoston sosiaalinen peruskirja (SopS 78–80/2002)
Uusimaa-laki	laki sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen järjestämisestä Uudellamaalla (615/2021)
Valvira	Sosiaali- ja terveystieteiden lupa- ja valvontavirasto
Valvontalaki	laki sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta (741/2023)
Vammaispalvelulaki	laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (380/1987)
Vastaanottolaki	laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (746/2011)
VNA	valtionneuvoston asetus
WHO	Maailman terveysjärjestö (World Health Organization)

ESIPUHE TOISEEN, UUDISTETTUUN PAINOKSEEN

Terveysoikeus-kirjan ensimmäinen painos ilmestyi vuonna 2015. Kuluneiden kahdeksan vuoden aikana alan lainsäädäntöön on tullut runsaasti muutoksia. Koko julkinen terveydenhuolto on käynyt läpi melkoista murrosta, kun vuonna 2021 hyväksytyä sote-uudistusta on alettu toimeenpanna. Julkisten terveyspalvelujen järjestäminen on siirtynyt kunnilta uusien hyvinvointialueiden tehtäväksi. Samalla koko julkisten terveyspalvelujen rahoitusjärjestelmä on muuttunut.

Vuonna 2020 Suomeen levinnyt koronapandemia toi tartuntatautilainsäädännön eriasteisine rajoitustoimineen kaiken kansan nähtäväksi. Tartuntatautiin vastustamistyöhön keskeisesti kuuluvat rokotukset synnyttivät taas runsaasti keskustelua yksilön itsemääräämisoikeuden suhteesta väestön terveysturvallisuuteen. Rajoitustoimien ja perusoikeuksien suhdetta käsiteltiin koronavuosina toistuvasti eduskunnan perustuslakivaliokunnassa, joka rajoitustoimia hyväksyessään toisaalta korosti hengen suojan keskeistä asemaa Suomen perusoikeusjärjestelmässä, mutta toisaalta edellytti terveyttä suojelevilta rajoitustoimilta suurta tarkkarajaisuutta niin toimien sisällön kuin kestonkin suhteen.

Myös terveydenhuollon informaatio-oikeudellinen viitekehys on viimeisen kahdeksan vuoden aikana suuresti muuttunut. Euroopan unionin yleinen tietosuojasetus määrittää meillä myös potilastietojen käyttöä. Kun siihen liitetään oma kansallinen asiakastietolakimme ja potilastietojen toissijaista käyttöä säätelevä toisiolaki, näyttyy potilastietojen käytön kokonaisuus varsin monimutkaisena järjestelmänä tietosuojaan ja salassapitoon perehtyneelle asiantuntijallekin.

Potilaiden oikeusturvaa keskeisesti parantanut vuoden 1986 potilasvahinkolaki korvattiin vuonna 2019 potilasvakuutuslailla. Korvausvastuun sisältö ei kuitenkaan kokenut suuria muutoksia. Myös potilaslain keskeiset potilaan oikeuksia koskevat säännökset ovat toistaiseksi säilyneet ennallaan. Potilaan oikeus hyvään hoitoon, tiedonsaantiin sekä itsemääräämiseen ovat edelleen keskeisiä asioita nopeasti muuttuvassa terveydenhuollossa.

Terveysoikeus-kirjan toinen, uudistettu painos antaa rautaisannoksen päivitettyä tietoa potilaan hoidon oikeudellisista kysymyksistä kiinnostuneille.

30.11.2023

Lasse Lehtonen

Mirva Lohiniva-Kerkelä

Irma Pahlman

ESIPUHE ENSIMMÄISEEN PAINOKSEEN

Salus populi suprema lex esto¹

Terveys on jokaiselle tärkeä asia. Suomalaisen hyvinvointivaltion perusoikeussäännökset takaavat oikeuden riittäviin sosiaali- ja terveystalouteihin. Jotta tämä toteutuisi, käytetään terveyden- ja sairaanhoitoon lähes 10 % Suomen kansantuotteesta.

Terveydenhuolto on monimutkaista toimintaa, jossa päivittäin ratkaistaan elämän ja kuoleman kysymyksiä. Alaa säätelevät oikeusnormit pyrkivät varmistamaan, että palvelujärjestelmä toimii asianmukaisesti, että siinä toimivat terveydenhuollon ammattihenkilöt osaavat asiansa ja käyttäytyvät ammattinsa edellyttämällä tavalla ja että potilaiden oikeudet otetaan toiminnassa huomioon.

Vaikka terveyden- ja sairaanhoitoa koskevia normeja on ollut yhtä kauan kuin sairaanhoitoa on harjoitettu, on terveysoikeus oikeudenalana nuori. Se yhdistää hallinto-oikeudellista, rikos-oikeudellista ja henkilöoikeudellista normistoa lähtökohtanaan terveyden- ja sairaanhoidon palveluja tarvitsevan henkilön perusoikeuksien turvaaminen. Näitä perusoikeuksia ovat paitsi oikeus

---

¹ ”Kansan terveys (tai modernisoituna hyvinvointi) on tärkein laki”, Cicero teoksessa ”De Legibus” (Laeista), n. 52 eKr.

riittävään terveyden- ja sairaanhoitoon, myös oikeus henkilökohtaiseen vapauteen, itsemääräämisoikeus sekä yksityisyyden suoja.

Terveysoikeus on käsitteenä kattavampi kuin lääkintäoikeus tai potilasoikeus pitäen sisällään myös terveydenhuoltojärjestelmää koskevat normit. Terveysoikeus terminä (englanniksi ”*health law*”) on viime vuosina vakiintunut myös oikeudenalan eurooppalaisen kattojärjestön nimen osaksi ja *health law* -termi esiintyy vakiintuneesti kansainvälisten kansanterveysalan kongressien ohjelmassa. Oikeusnormit kun ovat tärkeä kansanterveystyön väline sairauksien ja enneaikaisen kuoleman vähentämisessä.

Suomessakin terveydenhuollon lainsäädännöllä on ollut keskeinen merkitys väestön terveyden edistämässä. Vuonna 1972 säädetty kansanterveyslaki modernisoi suomalaisen terveydenhuoltojärjestelmän. Kansanterveislain perusteella muodostettu terveyskeskusverkosto on huolehtinut menestyksellisesti perusterveydenhuollosta ja sairauksien ehkäisystä. Suomalaiset ovat kaiken kaikkiaan edelleen varsin tyytyväisiä terveydenhuoltoonsa. Eurooppalaisissa potilastyytyväisyystutkimuksissa terveydenhuoltojärjestelmämme sijoittuu Euroopan parhaiden joukkoon.

Kansanterveyslaki toi terveydenhuollon palvelut koko väestön saataville ja terveyserot eri sosiaaliryhmien välillä alkoivat pienetä. 1990-luvun suuri lama muutti kuitenkin tämän suotuisan kehityksen ja alimpien tuloryhmien terveydentilan paraneminen ja elinikäennuste on kehittynyt tämän jälkeen selvästi huonommin kuin ylempien tuloryhmien terveydentila ja elinikäennuste. Sosiaali- ja terveydenhuollon meneillään oleva lainsäädäntöuudistus (sote-uudistus) pyrkii muuttamaan tätä epäsuotuisaa kehitystä ja turvaamaan yhdenvertaiset terveyspalvelut eri väestöryhmille ja vähentämään terveyseroja.

Kansanterveyden kehittämisen ohella lainsäädännöllä on ollut keskeinen merkitys potilaan aseman vahvistamisessa. Vuonna 1992 säädetty laki potilaan asemasta ja oikeuksista on ensimmäinen parlamenttilaki maailmassa, jolla nimenomaisesti turvataan potilaan oikeudet tiedonsaantiin ja hoitopäätöksiin osallistumiseen. Suomalaisen potilaan juridinen asema onkin kansainvälisesti arvioiden varsin vahva.

Myös potilasvahinkojen korvaamisjärjestelmän kehittämisessä suomalainen terveydenhuolto on ollut edelläkävijän asemassa. Vuonna 1986 säädetty potilasvahinkolaki toi terveydenhuoltoon tuottamuksesta riippumattoman vahinkojen korvausjärjestelmän ja helpotti merkittävästi korvauksen hakemista. Tosin potilasvahinkolain mukaisen korvauksen saamisen edellytykseksi hoitovahingoissa on sittemmin tullut terveydenhuollon ammattihenkilön ammattistandardin vastainen toiminta.

Suomen terveydenhuoltolainsäädännölle on viime vuosina ollut tyypillistä erillislakien säätäminen ratkaisemaan jonkun toiminta-alueen erityisiä ongelmia. Oman lakinsa ovat saaneet mm. lääketieteellinen tutkimustoiminta, elinten ja kudosten käyttö, biopankkitoiminta ja hedelmöityshoidot. Uutta lainsäädäntöä valmistellaan koskemaan mm. tahdonvastaista somaattista hoitoa ja potilastietojen käyttöä. Yleislakien ja erityislakien suhde on terveydenhuollon toimijalle usein vaikeasti avautuva. Oman vaikeuskertoimensa kansallisten lakien soveltamiseen tuovat vielä Euroopan unionin säädökset esimerkiksi henkilötietojen käsittelystä, rajat ylittävästä terveydenhuollosta, terveydenhuollon ammattihenkilöistä sekä lääkkeitä ja lääkintälaitteita koskevista vaatimuksista. Kaiken kaikkiaan terveydenhuollon oikeudelliset kysymykset ovat viime vuosina selvästi monimutkaistuneet ja aiheuttavat melkoista päänvaivaa terveydenhuollon ammattihenkilöille ja toimintayksiköille.

Terveysoikeus-kirja pyrkii antamaan terveydenhuollon parissa toimiville ratkaisuja keskeisiin oikeudellisiin ongelmatilanteisiin. Kirja sisältää terveydenhuoltojärjestelmää, terveydenhuollon palveluita, terveydenhuollon ammattihenkilöitä sekä potilaan asemaa ja oikeuksia koskevien oikeusnormien sisällön ja tulkinnan kattavan tarkastelun. Terveydenhuollon oikeusnormien asettamien vaatimusten toteuttaminen on tärkeä osa potilaan hyvää hoitoa.

30.10.2015

Lasse Lehtonen

Mirva Lohiniva-Kerkelä

Irma Pahlman